

Osazení kostela sv. Prokopa sochami světců sv. Prokopa a sv. Vintíře

Příloha č. 1: Historický kontext a ikonografie

Obsah

1) Dědictví Kryštofa a Kiliána Ignáce Dientzenhoferů na Broumovsku – broumovská skupina kostelů.....	1
2) Bezděkov nad Metují, kostel sv. Prokopa.....	4
3) Sv. Prokop.....	6
4) Sv. Vintíř (Günther, Gunter z Niederaltaichu).....	8
5) Literatura.....	10

1) Dědictví Kryštofa a Kiliána Ignáce Dientzenhoferů na Broumovsku – broumovská skupina kostelů

Ukončení třicetileté války přináší do českých zemí klidnější období, v němž dochází k rozvoji stavební činnosti, a to již v duchu nově nastupujícího baroka. Nástup rekatolizace českých zemí přináší pak, mimo jiné, i opětovný vzestup moci klášterů, které se tak logicky řadí k iniciátorům této stavební činnosti. Obnovují se nejen vlastní klášterní objekty a jejich areály, ale rozvíjí se také stavební činnost na panstvích příslušejících k jednotlivým klášterům. Na počátku 18. století se v přístupu k řešení staveb výrazně uplatňuje perspektivní, pohybové či dynamické nebo také radikální baroko. Vedle jednotlivých skvostů sakrální architektury vzniklých v tomto období bezesporu vyniká na našem území ojedinělý ucelený soubor venkovských farních kostelů vytvořený v oblasti Broumova Kryštofem Dientzenhoferem a jeho synem Kiliánem Ignácem v poměrně krátkém období mezi lety 1719–1738, a to na zakázku tehdejšího opata broumovského benediktinského kláštera Otmara Zinkeho.

Všestranný milovník kultury a umění, ale i vynikající hospodář, opat Otmar Daniel Zinke (1664–1738) byl synem obchodníka ze Střehomí ve svídnickém knížectví. Vystudoval klášterní gymnázium v Broumově a zde také vstoupil do noviciátu k benediktinům. Ve studiu pokračoval v arcibiskupském semináři v Praze. V letech 1700–1738 byl opatem břevnovsko-broumovského opatství. Z jeho iniciativy došlo nejen k obnově břevnovského kláštera, ale byla realizována i významná barokní přestavba kláštera v Broumově, a především byly vystavěny nové barokní kostely v jednotlivých vsích patřících klášteru. Otmar Zinke tak navázal na snahy svého předchůdce, opata Tomáše Sartoria. Ke spolupráci přizval Kryštofa Dientzenhofera a jeho syna Kiliána Ignáce.

Kryštof a Kilián Ignác Dientzenhoferové patří k nejvýznamnějším představitelům vrcholného baroka u nás a díky jejich invenci vznikly nezaměnitelné a umělecky brilantní stavby, které daly krajině Broumovska podobu klenotu.

KILIÁN IGNÁC DIENTZENHOFER (1689-1751)

Významná osobnost architektury vrcholného a pozdního baroka se narodila dne 1. září 1689 v Praze jako poslední z pěti dětí Kryštofa Dientzenhofera. Na rozdíl od svého otce získal klasické vzdělání, a to nejprve na gymnáziu a později na pražské univerzitě, kde studoval kromě filosofie také matematiku. Zkušenosti pak získal i cestami do ciziny. Pracoval na zakázkách pro šlechtu i církve. Po otci převzal práci na výstavbě farních kostelů na Broumovsku. Po smrti opata Otмара Zinkeho pracoval i pro jeho nástupce Benno Löbla. Zemřel v Praze 12. prosince 1751 a byl pochován v kostele sv. Maří Magdalény. Po odsvěcení kostela byly jeho ostatky uloženy na Malostranském hřbitově, stejně jako v případě jeho otce.

Kilián Ignác Dientzenhofer postavil za třicet let více než dvě stě staveb. Z nich si můžeme připomenout, vedle broumovské skupiny kostelů, například Invalidovnu v Praze – Karlíně, poutní kostel Narození Panny Marie v Plánici na Klatovsku, kostel Panny Marie Bolestné v Dobré Vodě, děkanství v Přesticích, kostel Narození Panny Marie v Hořicích či Sázavský klášter.

Z tzv. „broumovské skupiny kostelů“ jsou díly Kiliána Ignáce Dientzenhofera následující stavby:

- kostel Všech svatých, obec Heřmánkovice (1722-1726)
- kostel sv. Anny, obec Vižňov (1724-1727)
- kostel sv. Prokopa, obec Bezděkov nad Metují (1724-1727)
- kostel sv. Václava, obec Broumov (1728-1729)
- kostel sv. Markéty, obec Šonov (1726-1730)
- kostel sv. Maří Magdalény, obec Božanov (1733-1738)
- kaple P. Marie Sněžné na Hvězdě, obec Hlavňov (1732-1733).

Jedná se o soubor farních venkovských kostelů, které vznikly v poměrně krátkém časovém období první čtvrtiny 18. století na území patřícím břevnovsko-broumovskému klášteru. Motivací pro jejich výstavbu byla v dané době již nevyhovující síť dožívajících dřevěných venkovských kostelů. Tyto kostely byly jednak již ve špatném stavebně technickém stavu a jednak již nedostačovaly kapacitně početnému obyvatelstvu jednotlivých vsí na daném

území. Ambiciózní záměr nahradit tyto kostely novostavbami však předpokládal zásadní obnovu ekonomického potenciálu kláštera, který byl výrazně postižen událostmi spojenými s husitským hnutím a následně s třicetiletou válkou. Za opětovnou konsolidaci poměrů na daném území a vzestupem moci kláštera nesporně stojí především dvě výrazné osobnosti opatů: Tomáš Sartorius a Otmar Zinke. Za opata Tomáše Sartoria se podařilo započít s obnovou kláštera a rovněž byl vystavěn kostel v Martínkovicích (dílo Jana Křtitele Allia podle projektu svého strýce Martina Allia). Hlavní zásluhu na realizaci jednotlivých staveb kostelů broumovské skupiny je pak nesporně nutné přičíst jeho nástupci opatu Otmaru Zinkemu. Ten na Broumovsko přivedl zkušeného stavitele Kryštofa Dientzenhofera a také jeho syna Kiliana Ignáce.

VÝZNAM BROUMOVSKÉ SKUPINY KOSTELŮ

Ucelený soubor kostelů je mimořádný (jak již bylo uvedeno výše) svým vznikem v poměrně krátkém období. Je (s výjimkou výše zmíněného kostela sv. Jiří a sv. Martina) spojen s jednou osobností objednatele (Otmar Zinke) a dvěma staviteli: otcem a synem Dientzenhofery. Ti se brilantně vyrovnali s požadavky zadavatele na jednoduchý typ venkovského kostela, kdy požadavek stavební solidnosti dominoval nad uměleckými ambicemi a kdy významnou roli hrála otázka financí, neboť z větší části byly jednotlivé kostely skupiny stavěny nákladem samotných farností. Opatství pouze zapůjčilo potřebný finanční kapitál do výše 50 % a poskytlo mobiliář z vyřazených kostelů. Užití dřevěných stropů pobitých rákosem a imitujících plackové klenby a charakteristické výrazné siluety jednotlivých staveb dané relativně strmými valbovými střechami, které svojí výškou konkurují věžím, jsou tak z části dány i snahou šetřit vynaložené finanční prostředky. Stavby přitom musely pojmout poměrně početnou populaci jednotlivých vesnic, které v té době měly i kolem 1500 obyvatel.

Oběma stavitelům se podařilo vyhovět požadavkům stavebníka, a přitom vytvořit originální a umělecky účinnou variantu typu venkovského kostela, která je v případě vytčené skupiny v mnohém odlišná od běžné dobové produkce a stává se specifikou regionu. Mimořádně jednotný celek je charakterizovaný slohovou čistotou a úplností realizace. Každá jednotlivá stavba je přitom nezaměnitelným jedinečným originálem (každá z výše uvedených staveb má například jiné půdorysné řešení). Uvedený soubor je tak významným dokladem vyzařování programových idejí z centra do regionu a zprostředkováním špičkového umění venkovskému prostředí. V oblasti obývané téměř výhradně německým obyvatelstvem vznikla zásluhou Dientzenhoferů architektura hlásící se svým charakterem k českému baroku a která následně výrazně ovlivnila i architektonický vývoj v sousedním Slezsku a také lidovou architekturu kraje (viz statky broumovského typu). Nesporně výjimečné je i jednotné řešení krajinného komplexu celého panství, jednoznačně vymezeného geograficky jako rozlehlá náhorní plošina obklopená horskými hřebeny. Jednotlivé stavby jsou příkladem

jedinečného propojení krajiny s architekturou. Stavitelům se podařilo vytvořit nové dominanty na mírných návrších a v těžištích rozvíjejících se obcí a zároveň pohledově akcentovat dálkové silniční tahy a vzájemné optické vazby mezi jednotlivými lokalitami i směrem ke klášteru jako krajinnému těžišti. Urbanistický kontext dotvářejí i ohradní zdi hřbitovů s branami, fary a školy, stejně jako solitéry kamenných plastik v katastru obcí i mimo ně. Grandiózní řešení broumovské krajiny představuje univerzální kulturní identitu, přičemž specifičnost Broumovska spočívá také v pozoruhodné příbuznosti uvědomělého tvarosloví baroka s přírodními "stavbami" skalních útvarů v jedinečném sousedství, která vytváří řešení ojedinělé v kontextu kulturní krajiny, a to i v rámci Evropy. Tento vysoce hodnotný a výjimečný výtvarný a kulturní fenomén, zastoupený v daném případě výše uvedenými jednotlivými stavbami venkovských kostelů nemá v rámci republiky obdoby.

2) Bezděkov nad Metují, kostel sv. Prokopa

Národní kulturní památka, číslo rejstříku ÚSKP ČR: 475

Územní identifikace: okres Náchod, obec: Bezděkov n. Metují, k.ú. Bezděkov n. Met, st.p. č. 1.

Autor: Kilián Ignác Dientzenhofer

Datace: 1724-1727

Počátek působení benediktinů na Policku se váže k roku 1213, kdy Přemysl Otakar I. daroval toto území tehdejšímu opatovi břevnovského kláštera Chunonovi. V polovině 13. století byla zahájena stavba kláštera v gotickém slohu a následovala kolonizace daného pohraničního území. V rámci této kolonizace vzniká městečko Police nad Metují a několik vesnic v jeho blízkosti, které se později stávají majetkem kláštera. Jednou z těchto vesnic byla i dnešní obec Bezděkov, jejíž název pravděpodobně souvisí se jménem lokátora. První písemná zpráva o obci, která byla převážnou část své historie součástí panství polického kláštera, pochází z roku 1358.

Kostel sv. Prokopa byl založen na vyvýšeném místě na okraji obce a původně stál zcela o samotě. Jednalo se pravděpodobně o první kostel v obci (o případné starší sakrální stavbě chybí informace). Podnět ke stavbě vzešel od opata broumovského kláštera benediktinů Otmara Zinkeho (viz výše) a základní kámen kostela v Bezděkově byl posvěcen roku 1724. Stavbu podle projektu Kiliana Ignáce Dientzenhofera prováděl místní zednický mistr z nedaleké Police nad Metují. Je pravděpodobné, že při realizaci stavby došlo k určitým úpravám oproti původnímu projektu, což dosvědčují především poměrně nízké věže, které jsou součástí hlavního průčelí. Slavnostní vysvěcení dokončeného kostela se uskutečnilo za účasti opata Otmara Zinkeho 14. srpna roku 1729.

Kostel je orientovanou centrálou na půdorysu osmiúhelníku s mělkými bočními kaplemi a obdélným kněžištěm s půlkruhovým závěrem na východní straně. Bohatě zdobené trojosé západní hlavní průčelí je zdůrazněno dvojicí nízkých věží s cibulovými báními, které jsou přímo spojeny s trojúhelníkovým štítem.

Vstup do kostela je situován ve střední ose hlavního průčelí a je poněkud znešvažen přistavěnou krytou dřevěnou předsíní. V ose nad hlavním vstupem je interiér kostela prosvětlen rozměrným vitrážovým oknem umístěným v segmentově zakončeném otvoru. Pod hodinovým ciferníkem ve štítu je pak umístěn ještě jeden menší oválný okenní otvor rovněž opatřený barevnou vitráží. Interiér věží je prosvětlen půlkruhově zakončenými otvory opatřenými žaluziemi. V každé z bočních os hlavního průčelí se nachází po jedné nise zakončené konchou. Otvory nik jsou ve spodní části zdobeny tumbovými parapety a v horní části pak suprafenestrami završenými profilovanými prolamovanými římsami.

Lod' kostela s presbytářem je zastřešena převýšenou valbovou střechou. Vnější plášť stavby je členěn lizénami a omítnut (střídají se zde plochy hladce omítané s plochami opatřenými vrhanou hrubou omítkou). Okna mají obdélníkový tvar s půlkruhovými záklenky. Vstup do věží je prostřednictvím točitých schodišť z předsíně. Centrálně pojatý interiér kostela je řešen jako dvoupodlažní s obíhající oratoří v patře vymezenou zábradlím z kuželek. Stěny zdobí štukový dekor a falešná plochá zrcadlová klenba je pokryta malbou. Výzdoba interiéru je provedena v duchu baroka, ale doplněna je i prvky rokokovými (například zmíněná nástropní malba) a klasicistními. Pozornost si nesporně zaslouží především hlavní oltář s obrazem „Setkání knížete Oldřicha se sv. Prokopem“. V nástavci oltáře je pak vyobrazen sv. Vintíř. Obrazy v duchu raného rokoka jsou dílem malíře z břevnovsko-broumovského opatství Jana Karla Kováře a byly vytvořeny v roce 1743 pro opata Benno Löbla.

Kostel byl do roku 1780 kostelem farním, pak zde byla zřízena expozitura, a to až do roku 1863. Od této doby je kostel sv. Prokopa opět kostelem farním. Významnou postavou mezi zdejšími faráři byl P. Sigismund Bouška (1867-1942). Pocházel z rodiny naddůlního z Příbrami. Studoval zde na reálném gymnáziu a učitelském ústavu, poté krátce navštěvoval malířskou akademii v Praze a posléze vystudoval fakultu teologie Univerzity Karlovy. Do benediktinského kláštera v Břevnově vstoupil v roce 1887 a farářem v Bezděkově byl v letech 1914 až 1926. P. Bouška byl literárně i veřejně činný a jako básník, překladatel a literární kritik patřil k hlavním představitelům Katolické moderny. Na faru do Bezděkova za ním přijížděli například Julius Zeyer, Otokar Březina či Růžena Svobodová. P. Bouška byl rovněž zručný kreslíř a malíř a k jeho koníčkům patřilo i sběratelství. Fara v Bezděkově se tak stala útočištěm pro jeho sbírky japonských dřevorytů, drobných plastik, grafických listů, keramiky, knih a dalších uměleckých předmětů. P. Bouška otevřeně prezentoval svůj protirakouský postoj a v těžkých časech první světové války byl významnou oporou svým farníkům.

Stavba kostela je jednoznačně nejkrásnější a nejlépe dochovanou barokní památkou na Policku. Přestože již nestojí zcela o samotě, je nesporně dominantou dané lokality, která se významně uplatňuje v dálkových pohledech. Hlavním průčelím je kostel obrácen k přízemní nedaleké budově fary vystavěné v roce 1847. S touto budovou je spojen lipovou alejí se sochou sv. Jana Nepomuckého. V prodloužení směřuje osa průčelí pohledově ke křižovatce cest do Machova, Náchoda a Police. Na stavbu kostela navazuje plocha hřbitova vymezená ohradní zdí se dvěma symetricky umístěnými branami po obou stranách hlavního průčelí stavby. U bran stojí pozdější kamenné plastiky – Ukřižování se sv. Vojtěchem a sv. Václavem a P. Marie Bolestná. Areál kostela a fary doplňuje novodobě upravená budova školy z roku 1873.

3) Sv. Prokop

Poustevník, vyznavač, zakladatel a první opat kláštera benediktinů na Sázavě, český zemský patron.

Narozen kolem 970/985 v Chotouni (u Českého Brodu / Kouřimi), zemřel 1053 na Sázavě.

O jeho životě nevypovídá žádná přímá a soudobá zpráva, mladší prameny jsou především legendami.

Na pražském Vyšehradě získal slovanské vzdělání. Byl vysvěcen na kněze a zařazen k posílení slovanského kléru do katedrální družiny u sv. Víta. Byl ženatý, měl syna Jimrama a užíval majetek (dům a polnosti). Později se stal benediktinským mnichem, nejspíše v břevnovském klášteře.

Po vyvraždění Slavníkovců se uchýlil do ústraní a žil poustevníckým životem – nejprve v jeskyni v Dalejích u Jinonic, kolem roku 1009 odešel do lesů při řece Sázavě. Žil asketicky, tvrdě pracoval, mýtil les a obdělával půdu. Přidali se k němu syn Jimram a několik zbožných bratrů, založili osadu poustevníků a sloužili chudým lidem. Postavili si jednoduché chatrče a kapli Panny Marie. Dle legendy byl Prokop na Sázavě pokoušen ďáblem, kterého přinutil tahat pluh.

V sázavských lesích se roku 1030 náhodně setkal s knížetem Oldřichem, jenž zde byl na lovu. Prokop získal jeho důvěru a údajně se stal jeho zpovědníkem. Kníže jej vybídl k založení kláštera, což se za jeho pomoci stalo roku 1032; jeskyně byla přeměněna na konvent a nový kostel zasvěcen Panně Marii a sv. Janu Křtiteli. Mniši přijali řeholi sv. Benedikta a ponechali si liturgii ve staroslovanském jazyce. Později byl Prokop vysvěcen na opata, do úřadu jej uvedl pražský biskup Šebíř.

Opat Prokop zemřel v sázavském klášteře 25. 3. 1053 a byl za účasti knížete Břetislava pohřben biskupem Šebířem před hlavním oltářem chrámu. Jeho hrob se stal poutním místem, roku 1421 husité klášter vydrancovali a spálili. Po rozkolu v církvi roku 1054 došlo v Čechách k zásahu proti slovanské liturgii. Kníže Spytihněv II. svolil roku 1055/1056 k vypuzení sázavského opata Víta, Prokopova nástupce, a na jeho místo byl dosazen opat latinského obřadu, rodem Němec. Dle legendy se údajně sv. Prokop novému opatovi zjevil a vybídl jej k odchodu. Neuspěl ale, takže sám prý opata berlou vyhnal z kláštera ven. Většina sázavských mnichů se uchýlila do Uher do kláštera sv. Ondřeje ve Visegrádu. Po návratu z uherského exilu a nástupu Vratislava II. na knížecí stolec se do mateřského kláštera vrátili i sázavští mniši se svým opatem Vítem. Roku 1080 podal kníže Vratislav II. žádost papeži Řehoři VII. o povolení slovanské liturgie pro celou oblast pražské diecéze, byla ale zamítnuta.

ÚCTA A TRADICE

Poustevník, opat a vyznavač Prokop byl ctěn již za svého života a jeho sázavské pohřebiště se stalo poutním místem. Přemysl Otakar I. dal uložit rámě sv. Prokopa v katedrále sv. Víta. Kult národního světce a patrona byl podporou krále Přemysla Otakara I. a sázavského opata Blažeje oficiálně potvrzen jako prvního českého světce 4. 7. 1204. Na základě církevního šetření v Římě a rozhodnutí papeže Innocenta III. provedl na Sázavě kanonizaci sv. Prokopa papežský legát Quido kardinál Parareschi. Sv. Prokop byl zařazen mezi patrony země české a dle kroniky Václava Beneše z Weitmile přispěl (spolu se sv. Václavem) k vítězství Čechů nad Němci u Žatce roku 1318. Jeho kult vzrostl za vlády Karla IV. Ten se pokusil oživit zaniklou tradici slovanské liturgie v Čechách, když roku 1347 založil v pražských Emauzích klášter a uvedl tam 80 jihoslovanských benediktinů. Klášterní chrám dostal zasvěcení P. Marii a svatým Cyrilu, Metodějovi, Vojtěchovi a Prokopovi. Roku 1588 došlo z iniciativy Alžběty, vdovy po francouzském králi Karlu IX., přenesení ostatků sv. Prokopa do Prahy a jejich uložení v chóru kostela Všetech svatých na Pražském hradě.

Od konce 18. století se diskutuje, zda byl Prokop benediktin nebo basilián. Samotné jméno Prokop ukazuje na vztah k východnímu mnišství. Sázavský klášter byl svou povahou specifický – byl slovanský a měl styky s východem.

Patron rolníků a horníků (nedaleko jeho působiště byly doly).

ZOBRAZOVÁNÍ

Nejstarší vyobrazení sv. Prokopa se nachází na průčelí kostela sv. Jakuba ve Svatém Jakubu u Kutné Hory a pochází z konce 12. století. Světec je zde vyobrazen jako bezvousý řeholník s berlou v pravici a knihou v levici.

Ve 12. až 14. stol. byl Prokop zobrazován jako vousatý či bezvousý mnich s tonzурou, oblečený v černém rouchu benediktského řeholníka; v ruce drží opatskou berlu nebo knihu, kříž či důtky (symbol asketického života); někdy plamen na dlani; při sobě má laň, jež žila v blízkosti jeho jeskyně. Nejčastěji je v kruhu českých zemských patronů. V 16. až 18. stol. bývá zpodobován jako opat, s mitrou na hlavě a s berlou; často drží u svých nohou na řetěze dábla nebo ho nutí orat; na pozadí bývá zobrazen sázavský klášter.

Na obraze tzv. „pravé podoby“ (vera effigies) z roku 1638 umístěném v sázavském farním chrámu je sv. Prokop zpodoben jako triumfující opat s pontifikáliemi, držící v pravé ruce řetěz, na němž je připoután ďábel.

4) Sv. Vintíř (Günther, Gunter z Niederaltaichu)

Blahoslavený vyznavač, poustevník žijící na česko-bavorském pomezí.

Narozen kolem 955/975 ve Schwarzburgu (?) v Durynsku, zemřel 1045 u Hartmanic na Šumavě.

Základním pramenem ke kultu světce je Život sv. Vintíře (Vita s. Guntherei) ze 13. stol.

Vintíř byl bratrancem císaře Jindřicha II. a švagrem krále Štěpána Uherského. Vedl krajně světský život. Roku 1005 došlo k setkání Vintíře s dolnoaltašským opatem Gothardem. Durynský šlechtic Vintíř, tehdy byl otcem několika nedospělých synů, šel ke Gothardovi ke zpovědi. Ten jej přesvědčil, aby se stal mnichem. Dle žádosti opata podnikl pouť do Říma a v roce 1005 vstoupil do kláštera v Hersfeldu. Současně si vymínil, že bude po vstupu do řádu řídit hersfeldské probošství Göttingen, v Durynsku poblíž svých statků. S řízením probošství Vintířovi ale nastaly problémy, takže na jeho vedení rezignoval. Na základě povolení opata Gotharda odešel v roce 1008 z Dolního Altaichu do poustevny na hoře Ranzinger (asi 13 km od mateřského kláštera). Tam strávil tři roky, se skromnými životními podmínkami byl spokojen. Následně se vydal na okraj Bavorského lesa a nad údolím říčky Rinchnacher Ohe si zřídil novou poustevnu.

Roku 1012 sestoupil do údolí rinchnašské říčky, brzy se k němu přidali další poustevníci. Založil s nimi vlastní komunitu, kde údajně strávil 37 let. Fakticky stál v čele komunity, na veřejnosti byl ale označován vždy jako prostý mnich. Dle přání císaře Jindřicha II. měl nový klášter v Rinchnachu provádět kolonizaci zalesněné a prakticky neobydlené krajiny širšího okolí. Do sedmi let se Vintířovu klášteru podařilo osídlit první část svěcené oblasti, o deset let později daroval Rinchnachu nový císař Konrád II. k osidlování další území o rozloze cca 200 km². Vintíř vybudoval i nové cesty spojující Rinchnach s Dolním Altaichem a s obchodní stezkou vedoucí z Podunají do Čech. Mezitím byla dokončena i výstavba rinchnašského kláštera, roku 1019 zde pasovský biskup Berengar posvětit novou kapli sv. Jana Křtitele.

Vintíř byl pověřován i politickými a diplomatickými úkoly, kvůli kterým na jistou dobu opouštěl svou komunitu. Roku 1017 se například účastnil říšského sněmu v Magdeburku, byl pověřen misí mezi pohanskými Lutici, kteří tehdy odmítali křesťanství, v té úspěšný nebyl.

Z pověření Jindřicha II. cestoval do Uher ke králi Štěpánovi. Toho údajně pohnul k tomu, aby v Bakoňském lese ve středních Uhrách založil kolem roku 1020 benediktinský klášter sv. Mořice. (V Legendě o sv. Vintíři je zmíněn nejslavnější zázrak sv. Vintíře, udál se při setkání světce se Štěpánem. Vintíř usedl společně s králem ke stolu k obědu, král mu předložil pečeného páva a začal jej vybízet, aby pojedl maso. Vintíř se ale nechtěl poskvrnit nedovoleným jídlem. Pronesl modlitbu a pečený pták obživil a před očima všech údajně odletěl.)

V roce 1040 rezignoval na vedení Ríchnachu a odešel na českou stranu Šumavy, kde si v horách zřídil novou poustevnu. Snad to bylo opravdu pod horou Březníkem (u vsi Dobrá Voda nedaleko Hartmanic), jak uvádí legenda ze 13. století. V téže době se připravoval král Jindřich III. k válečnému tažení do Čech. Říšské vojsko vpadlo do Čech a Vintíř údajně část vojáků zachránil před porážkou vyvedením z lesa na bavorskou stranu.

Vintíř zemřel 9. 10. 1045 v šumavské poustevně, pohřben byl v břevnovském klášteře. V 17. a 18. století se Vintířova poustevna u Dobré Vody stala oblíbeným poutním místem; v místní kapli stála gotizující plastika („pravá podoba“), známá ale jen z grafických reprodukcí.

UCTÍVÁNÍ

Vintíř byl nejpozději od konce 12. století na Břevnově uctíván jako světec. Klášter na Břevnově neměl v té době svůj oficiální světecký kult (o sv. Vojtěcha se musel dělit s pražským biskupstvím), proto se asi rozhodli opati kolem pol. 13. století k povýšení sv. Vintíře na oltář. Jeho kult měl být dokonce potvrzen papežskou kanonizací. Byla ustavena komise, začalo probíhat vyšetřování, kauza se ale zastavila, neboť zemřel papež Inocenc IV. Opat Heřman proto 1261 nově žádal o Vintířovu kanonizaci, kterou podal český král Přemysl Otakar II. O přípravu podkladů ke kanonizaci se zasloužil především břevnovský opat Martin – shromáždil novou sbírku Vintířových zázraků, ale ani tento druhý pokus nebyl úspěšný. S kanonizačním šetřením v polovině 13. stol. patrně souvisí Vita s. Guntheri. Tvůrcem vintířovské legendy byl neznámý břevnovský mnich. Jediný dochovaný rukopis Vita s. Guntheri pochází z prostředí augustiniánských kanovníků.

Do poloviny 19. století byl Vintíř v Čechách uctíván jako světec a jeho hrob v břevnovském klášteře i poustevna na Šumavě byly čteně navštěvovány poutníky. V baroku o něm byla napsána mnohá pojednání. V době národního obrození jej ale František Palacký označil za člověka, který v roce 1041 převedl německé vojsko přes pohraniční hory do českého

vnitrozemí, a Vintíř přestal být Čechy uctíván, uctívalo jej jen německé obyvatelstvo. Vintířův příběh byl z české historické paměti téměř úplně vytěsněn, přesto má ale v českých dějinách své důležité místo.

ZOBRAZOVÁNÍ

V Čechách se přirozeně objevují zobrazení sv. Vintíře nejčastěji v prostorách klášterů spjatých s Břevnovem, v Rajhradě, Broumově a v kostelech klášterem spravovaných, dále v Polici nad Metují, u sv. Mikuláše na Starém Městě pražském a v Lehnickém Poli ve Slezsku. Na zobrazeních ze 14. stol. má Vintíř benediktinský řádový oděv a v ruce pastýřskou hůl. Postupně k postavě poustevníka s holí přibývají další atributy: lilie čistoty, sféra s korunou – symboly moci světa, jimiž světec pohrdl –, růženec a někdy také páv (odkazující na zázrak na dvoře uherského krále Štěpána).

Na vyobrazeních se tedy objevuje buď jako mnich nebo jako poustevník. Často byl znázorňován, jak mu anděl podává svaté přijímání. Na náhrobní desce z 15. století ještě zachovalé v klášterním kostele v Břevnově nese Vintíř knihu a svatozář. S kosou je vidět na fresce v kostele Ríchnachu (1727), což odkazuje na mýcení a zúrodňování darované půdy.

5) Literatura

LITERATURA KE KAPITOLÁM 1 A 2

Prokop, Bohumír – Kotalík, Jiří T. – Sůva, Pavel: Broumovská skupina kostelů. Vernéřovice 2007.
Viček, Pavel – Zahradník, Pavel a kolektiv: Encyklopedie architektů, stavitelů, zedníků a kameníků v Čechách. Praha 2023.
Cechner, Antonín: Soupis památek historických a uměleckých v politickém okrese broumovském. Praha 1930.
Poche, Emanuel: Umělecké památky Čech A/J. Praha 1977.

LITERATURA KE KAPITOLÁM 3 A 4

Hall, James: Slovník námětů a symbolů ve výtvarném umění, Praha 1991, s. 374–375.
Schauber, Vera– Schindler, Hanns Michael: Rok se svatými, Kostelní Vydří 1994, s. 335–336.
Kubín, Petr– Pátková, Hana– Petráček, Tomáš (eds.): Světci a jejich kult ve středověku, České Budějovice 2006 / Ondáš, Vladimír: Byl svatý Prokop basilián nebo benediktin?, s. 211–219; Petr Sommer, Svatý Prokop a jeho kult ve středověku, s. 261–281 / Royt, Jan: Poznámky k ikonografii a kultu českých zemských patronů v 17. a 18. století v Čechách, s. 229–249.
Kubín, Petr (ed.): Legenda o sv. Vintířovi, Praha 2014.
Sommer, Petr: Svatý Prokop: z počátků českého státu a církve, Praha 2007.
Kubín, Petr: Svatý Vintíř: poustevník, kolonizátor a diplomat, Praha 2016.